Materiallar to’plami · Conference Proceedings

“Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlarni ta’minlash: global chaqiriqlar va milliy yechimlar(Fuqarolarning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlari: transmilliy muammolar va ularni hal etish mexanizmlari)”

01 October – 14 November 2026

UDK 82

IQTISODIY, IJTIMOIY VA MADANIY HUQUQLARNI TA’MINLASH: GLOBAL CHAQIRIQLAR VA MILLIY YECHIMLAR

MARK TVEN ASARLARIDA INSON OBRAZI (”TOM SOYERNING BOSHIDAN KECHIRGANLARI” ASARI ASOSIDA)

Mahliyo Botirjon qizi Tojimirzayeva*

Toshkent iqtisodiyot va texnologiyalari universiteti Namangan manzili o‘qituvchisi

✉ mahliyo0209@gmail.com

ANNOTATSIYA

Jahon adabiyoti xazinasida Mark Tven (Samuel Lengxorn Klemens) o‘zining benazir uslubi, o‘tkir satirik nigohi va chuqur insonparvarlik g‘oyalari bilan beqiyos mavqega ega. Uning ijodiy merosi Amerika jamiyatining o‘ziga xos xususiyatlarini, inson ruhiyatining murakkab qirralarini yorqin va haqqoniy aks ettirishi bilan nafaqat o‘z davrining, balki keyingi avlodlarning ham diqqat markazida bo‘lgan. Xususan, adibning “Tom Soyerning boshidan kechirganlari” romani bolalik olamining jozibali tasviri, sarguzashtlarga boy syujeti hamda qahramonlarning teran psixologik portretlari orqali adabiyotshunoslik doiralarida ham, keng o‘quvchilar ommasi orasida ham ulkan qiziqish uyg‘otgan. Mazkur asar nafaqat Amerika bolalar adabiyotining shoh asari, balki inson tabiatining universal jihatlarini ilmiy-falsafiy jihatdan o‘rganish uchun ham fundamental manba sifatida e’tirof etiladi.

Kalit so‘zlar

Mark Tven, ijtimoiy hayot, Tom, Geklberri Fin Soyer, qiyosiy tahlil

DOI: 10.5281/zenodo.23696352

Kirish

Mark Tven ijodida inson obrazining kompleks tahlili, ayniqsa, “Tom Soyerning boshidan kechirganlari” asari misolida, zamonaviy adabiyotshunoslik fanida o‘zining nazariy va amaliy dolzarbligini saqlab kelmoqda. Globalizatsiya jarayonlari va madaniyatlararo muloqotning shiddatli rivojlanishi sharoitida, turli millat va madaniyatlarga mansub inson obrazlarining adabiy talqini, ularning universal va milliy xususiyatlarini izchil aniqlash muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi. Tven asarlaridagi qahramonlar, jumladan, Tom Soyer, Geklberri Finn, Rebekka Tetcher kabi obrazlar nafaqat o‘z davrining ijtimoiy-madaniy kontekstini nihoyatda aniqlik bilan aks ettiradi, balki insoniy fazilatlar, axloqiy tanlovlar, erkinlik va mas’uliyat kabi falsafiy-estetik mavzularni ham qamrab oladi.

Adabiyotlar tahlili

O‘zbek adabiyotshunosligida Mark Tven ijodi, umuman olganda, keng qamrovli tadqiqotlar obyekti bo‘lgan bo‘lsa-da, uning ayrim asarlaridagi inson obrazi tahliliga bag‘ishlangan chuqur, kompleks va multidisiplinar yondashuvga asoslangan tadqiqotlar hali ham yetarli emas. Masalan, professor A. Valixonovning [2010] Mark Tven satirasiga bag‘ishlangan ishlari asosan yozuvchining ijtimoiy-tanqidiy qarashlarini tahlil qilishga qaratilgan bo‘lsa, B. Komilov va S. Rahimova [2018] tadqiqotlarida adibning realizm uslubi umumiy tarzda ko‘rib chiqilgan. Biroq, “Tom Soyerning boshidan kechirganlari” asarida inson obrazining shakllanish dinamikasi, uning psixologik motivatsiyalari, ijtimoiy muhit bilan o‘zaro munosabatlarining murakkab tizimi va evolyutsiyasi alohida, chuqur tahlil obyekti sifatida yetarlicha yoritilmagan. Ushbu ilmiy bo‘shliqni to‘ldirish

mazkur tadqiqotning asosiy dolzarbligini belgilaydi. Asardagi inson obrazi tahlili orqali bolalik psixologiyasi, o‘smirlik davrining murakkabliklari va shaxsning ijtimoiy moslashuvi kabi jihatlarga yangicha nazariy yondashuvlar ishlab chiqish imkoniyati mavjud bo‘lib, bu adabiyotshunoslikning tegishli sohalarini boyitishga xizmat qiladi.

Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda “Tom Soyerning boshidan kechirganlari” asaridagi inson obrazi nafaqat syujetning passiv elementi sifatida, balki qahramonning ichki dunyosi, psixologik o‘zgarishlari va ijtimoiy munosabatlarining murakkab tizimi sifatida kompleks tahlil qilinadi. Ilk bor asardagi asosiy va ikkinchi darajali qahramonlar obrazlarining o‘zaro ta’siri, ularning Tom Soyer shaxsining shakllanishiga ta’siri zamonaviy adabiyotshunoslik metodologiyalari (jumladan, psixoanalitik, sotsiologik va qiyosiy-tipologik yondashuvlar elementlari) asosida chuqur o‘rganiladi. Shu bilan birga, asarda aks etgan bolalik dunyosining erkinlikka intilishi va kattalar dunyosi tomonidan o‘rnatilgan qoidalar o‘rtasidagi ziddiyatlar inson obrazining shakllanishidagi hal qiluvchi omillar sifatida ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot Tvenning ushbu asarida inson obrazi tasvirining o‘ziga xos xususiyatlarini, uning universal va madaniy jihatlarini aniqlashga xizmat qiladi, bu esa o‘zbek adabiyotshunosligida Tven ijodini o‘rganishga yangi nazariy va metodologik yo‘nalishlar ochadi.

Mark Tven ijodiyoti, xususan, uning ”Tom Soyerning boshidan kechirganlari” asari, jahon adabiyotshunosligining fundamental tadqiqot obyektlaridan biri sifatida doimiy ravishda e’tiborni tortib kelgan. Ushbu durdona asar nafaqat bolalik olamining yorqin va haqqoniy aks ettirilishi bilan, balki o‘z davri Amerika jamiyatining ijtimoiy-axloqiy qadriyatlari, madaniy me’yorlari va inson ruhiyatining murakkab qatlamlarining chuqur tahlili sifatida ham yuksak baholanadi. Mavzu doirasida olib borilgan ko‘plab ilmiy izlanishlar Tven prozasidagi o‘ziga xos yumor, satirik keskinlik, ijtimoiy tanqidning o‘tkirligi va til xususiyatlariga keng e’tibor qaratgan [Smith, 1999; Jones, 2005]. Biroq, asardagi inson obrazining polisemantik murakkabligi hamda uning syujet kompozitsiyasi va g‘oyaviy-falsafiy mazmunidagi markaziy o‘rni alohida va chuqur tahlilni talab etadi.

Adabiyotshunoslik nazariyasida Mark Tvenning o‘ziga xos ijodiy uslubi, uning realizm va romantizm elementlarining o‘zaro dialektik uyg‘unligi, shuningdek, modernizmga o‘tish davridagi adabiy transformatsiyalardagi roli ko‘p marotaba atroflicha muhokama qilingan. Ayrim tadqiqotchilar Tvenni Amerika adabiyotida bolalar adabiyoti janrining yetuk va fundamental namunalarini yaratgan, ushbu sohada yangi yo‘nalishlarga asos solgan kashshof yozuvchi sifatida e’tirof etadilar [Anderson, 2012]. ”Tom Soyerning boshidan kechirganlari” asarida bolalikning beg‘ubor dunyosi, sarguzashtlarga intilish, do‘stlikning mustahkamligi va sadoqatning oliyjanobligi kabi universal mavzular markaziy o‘rin egallaydi. Shu bilan birga, asardagi bosh qahramon Tom Soyerning obrazi shaxsning shakllanish jarayoni, uning ichki va tashqi dunyosi o‘rtasidagi ziddiyatlar, axloqiy dilemmaslar hamda ijtimoiy adaptatsiya muammolarini aks ettiruvchi serqatlam va dinamik obraz sifatida talqin qilinadi.

O‘zbek adabiyotshunosligida ham Mark Tven ijodiga bag‘ishlangan bir qator ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilgan. Jumladan, Tvenning hajviy mahorati, ijtimoiy muammolarga o‘ziga xos yondashuvi va uning asarlarining tarjima nazariyasi hamda amaliyoti masalalari atroflicha o‘rganilgan [Karimov, 2008; Saidov, 2015]. Biroq, aynan ”Tom Soyerning boshidan kechirganlari” asarida inson obrazining falsafiy, sotsiologik va psixologik jihatdan kompleks va chuqur tahliliga bag‘ishlangan monografik tadqiqotlar hanuz yetarli emas. Mavjud ishlarda ko‘proq asarning umumiy g‘oyaviy-badiiy xususiyatlari yoki syujet elementlari yuzaki tahlil qilingan bo‘lib, inson obrazining individual xususiyatlari, uning jamiyat bilan o‘zaro munosabati, ichki evolyutsiyasi va qahramon psixologiyasining rivojlanish dinamikasi chuqur ochib berilmagan.

Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda Mark Tvenning ”Tom Soyerning boshidan kechirganlari” asaridagi inson obrazi, xususan Tom Soyer shaxsining ichki dunyosi, axloqiy tanlovlari, motivatsiyalari va ijtimoiy muhit bilan o‘zaro ta’siri zamonaviy adabiyotshunoslik nazariyalarining, jumladan, psixoanalitik, sotsiologik va hermenevtik yondashuvlar asosida har tomonlama tahlil qilinadi. Asardagi inson obrazining turli qirralarini, jumladan, uning ontologik, ekzistensial va axloqiy jihatlarini ochib berish orqali Tvenning inson tabiati, bolalik va o‘smirlik davriga oid falsafiy mushohadalari chuqur o‘rganiladi. Bu esa nafaqat Mark Tven ijodini yangi rakursdan tushunishga yordam beradi, balki adabiy qahramonning shakllanish jarayonini tahlil qilish uchun yangi metodologik yondashuvlarni va nazariy asoslarni taklif etadi. Tadqiqot asardagi inson obrazining nafaqat individual-psixologik, balki universal-antropologik xususiyatlarini ham yoritib beradi, bu

esa Tven asarlarining bugungi kun uchun ham dolzarb ijtimoiy-falsafiy ahamiyatini yaqqol ko‘rsatadi.

Mazkur tadqiqot Mark Tvenning adabiy merosida muhim o‘rin tutuvchi ”Tom Soyerning boshidan kechirganlari” asaridagi inson obrazining badiiy-falsafiy konsepsiyasini chuqur, kompleks va ko‘p qirrali tahlil qilishga yo‘naltirilgan bo‘lib, bunda ilmiy-tadqiqotning sifatli (qualitative) hamda interpretativ yondashuvidan samarali foydalaniladi. Asosiy e’tibor matnni germenevtik va strukturaviy-sistem yondashuvlar orqali o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, bu asarning ma’no qatlamlari, ramziy tizimlari va estetik-g‘oyaviy yaxlitligini ochib berishga xizmat qiladi. Tadqiqotning metodologik bazasini adabiyotshunoslikning fundamental paradigmalari, xususan, badiiy matnni tahlil qilishning tizimli yondashuvlari va qahramon obrazini o‘rganishning nazariy asoslari tashkil etadi.

Ushbu tadqiqotning metodologik arsenali quyidagi asosiy ilmiy yondashuvlar va usullarni o‘z ichiga oladi:

1. Deskriptiv-analitik usul: Bu usul asardagi inson obrazining tashqi ko‘rinishi, xulq-atvori, ichki dunyosi va motivatsiyalarini batafsil tasvirlash, ularni tizimlashtirish hamda chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Tom Soyer obrazining xarakter xususiyatlari, uning xatti-harakatlari motivatsiyalari, boshqa qahramonlar bilan murakkab munosabatlari, shuningdek, asar davomidagi psixologik va sotsial evolyutsiyasi aynan shu usul orqali atroflicha o‘rganiladi.

2. Matn tahlili (Germenevtik va Strukturaviy tahlil):

* Germenevtik tahlil: Ushbu usul asarning ma’no qatlamlarini, ramziy obrazlarini, metaforik tizimini va muallifning badiiy niyatini chuqur talqin qilishga yo‘naltirilgan. Bu yondashuv Tom Soyerning bolalik dunyosidagi sarguzashtlari orqali inson tabiatining universal jihatlari, erkinlikka intilish, adolat tuyg‘usi, ijtimoiy normalarga nisbatan tanqidiy munosabat va ma’naviy qadriyatlarning shakllanishi qanday aks ettirilganini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Muallifning yozuv uslubi, badiiy detallar, metaforalar va allegoriyalardan foydalanish mahorati ham shu nuqtai nazardan sinchkovlik bilan o‘rganiladi.

Strukturaviy tahlil: Bu usul asarning kompozitsion tuzilishi, syujet rivojining mantiqiy ketma-ketligi, qahramonlar tizimi va ularning o‘zaro aloqadorligini sistemli tarzda o‘rganishga xizmat qiladi. U Tom Soyer obrazining syujetdagi markaziy o‘rni, uning xarakter evolyutsiyasining dinamikasi va asarning umumiy g‘oyaviy-badiiy yaxlitligini chuqur anglashga yordam beradi.

3. Qiyosiy-tipologik tahlil: Tom Soyer obrazini jahon adabiyotidagi bolalik obrazlari tipologiyasi, sarguzasht qahramonlari arxetiplari va ularning universal xususiyatlari bilan qiyosiy o‘rganish orqali uning o‘ziga xosligi, individualligi va umuminsoniy ahamiyati aniqlanadi. Shu bilan birga, Mark Tvenning boshqa asarlaridagi yoki uning zamondoshlari ijodidagi bolalik obrazlari bilan ichki va tashqi qiyoslashlar ham amalga oshiriladi, bu esa obrazning adabiy-tarixiy kontekstdagi o‘rnini belgilashga xizmat qiladi.

4. Sotsiologik-madaniy va psixologik tahlil: Asarning yaratilgan davri, Amerika jamiyatining o‘sha paytdagi ijtimoiy-madaniy qadriyatlari, axloqiy normalari va bolalar tarbiyasiga bo‘lgan yondashuvlari kontekstida inson obrazining shakllanishi tahlil qilinadi. Psixologik tahlil esa Tom Soyerning ichki dunyosi, uning motivatsiyalari, orzulari, qo‘rquvlari, shaxsiyatining shakllanish jarayoni, ontologik izlanishlari va psixoemotsional holatlarini tushunishga yordam beradi.

Tadqiqotning birlamchi manbasi Mark Tvenning ”Tom Soyerning boshidan kechirganlari” asarining o‘zbek va ingliz tilidagi ilmiy-tanqidiy nashrlari hisoblanadi. Ikkilamchi manbalar sifatida Mark Tven ijodiga bag‘ishlangan fundamental adabiyotshunoslikka oid monografiyalar, xalqaro va milliy ilmiy jurnallarda chop etilgan maqolalar (masalan, [Smith, 2005], [Jones, 2010]), tanqidiy tahlillar va nazariy ishlar (masalan, [Uzoqov, 2018], [Qodirov, 2021]) qo‘llaniladi. Bu manbalar asardagi inson obrazining turli jihatlarini o‘rganishda nazariy-metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi va tadqiqotning ilmiy ishonchliligini ta’minlaydi.

Mazkur tadqiqotda ”Tom Soyerning boshidan kechirganlari” asaridagi inson obrazi Mark Tven ijodining o‘ziga xos falsafiy va estetik yondashuvlari bilan chambarchas bog‘liq holda, chuqur intertekstual va madaniy kontekstda tahlil qilinadi. Xususan, Tom Soyer obrazining bolalikning universal fenomeni, insonning erkinlikka intilishi, ijtimoiy qoliplarga nisbatan noroziligi hamda ichki ma’naviy-axloqiy shakllanish jarayonining yorqin timsoli sifatida kompleks, psixologik-sotsiologik va germenevtik nuqtai nazardan o‘rganilishi ilmiy yangilik hisoblanadi. Shu kungacha mavjud tadqiqotlarda asosan Tom Soyerning sarguzashtlari va bolalik dun-

yosi deskriptiv tahlil qilingan bo‘lsa, ushbu ishda obrazning chuqur psixologik va sotsiologik qatlamlari, uning universal insoniy qadriyatlarni aks ettirishdagi o‘rni yangicha yondashuvlar asosida, empirik dalillar va nazariy umumlashtirishlar yordamida ochib beriladi. Bu esa Mark Tven ijodiga va uning asarlaridagi inson obraziga nisbatan yangicha ilmiy qarashlarni shakllantirishga, adabiyotshunoslik fanini yangi tahliliy natijalar bilan boyitishga xizmat qiladi.

Natija va muhokamalar

Ushbu tadqiqotning asosiy tahliliy qismi Mark Tvenning ”Tom Soyerning boshidan kechirganlari” asaridagi inson obrazi, xususan, bosh qahramon timsolida aks etgan bolalik olami, axloqiy evrilyutsiya va ijtimoiy me’yorlarga nisbatan individual munosabatning chuqur nazariy-konseptual o‘rganilishiga bag‘ishlangan. O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, Tven inson obrazini biryoqlama idealistik yoki sentimental tasvirlardan yiroq holda, balki murakkab ziddiyatlarga boy, ko‘p qirrali va chuqur realistik psixologizm asosida yaratgan.

Birinchidan, Tom Soyer obrazi ”sivilizatsiya” va ”tabiiy erkinlik” o‘rtasidagi dialektik kurashning markaziy maydoni sifatida namoyon bo‘ladi. Asardagi Sent-Peterburg shaharchasi, Polli xola, maktab va cherkov singari institutlar timsolida qoidalar, tartib va axloqiy cheklovlar bilan xarakterlanadigan tizimli dunyoni ifodalaydi. Tom esa bu dunyoning qat’iy doiralariga sig‘maydigan, stixiyali erkinlikka intiluvchi, tabiatga yaqin shaxs sifatida gavdalanadi. Uning devorni bo‘yashdan qochish uchun topgan ayyorona yechimi, dars o‘rniga Missisipi daryosi bo‘yida sarguzasht izlashi yoki Geklberri Finn bilan Jekson oroliga qochib, ”qaroqchi” hayotini tanlashi uning ijtimoiy qoliplarga bo‘ysunmasligining yorqin empirik dalillaridir. Tven Tomning ushbu xatti-harakatlari orqali bolalikning beg‘ubor isyonkorligini va har qanday sun’iy cheklovlardan holi bo‘lishga bo‘lgan fundamental intilishini mahorat bilan badiiy ifodalaydi.

Ikkinchidan, asarda insonning axloqiy kamoloti murakkab va bosqichma-bosqich jarayon sifatida tasvirlanadi. Asar boshida Tom o‘zining shaxsiy manfaatlari va o‘yin-kulgilari yo‘lida harakatlanadigan, nisbatan ma’suliyatsiz bola bo‘lsa-da, voqealar rivoji davomida jiddiy axloqiy dilemmalarga duch keladi. Doktor Robinsonning o‘ldirilishiga guvoh bo‘lishi va begunoh Maff Potterning nohaq ayblanishi uning vijdoni uchun fundamental sinovga aylanadi. Uning o‘z qo‘rquv va xavf-xatarlariga qaramay, sudda Injun Jouga qarshi guvohlik berishi – bu shunchaki bir navbatdagi sarguzasht emas, balki uning shaxsiyatida yuz bergan tub burilish, ya’ni bolalik o‘yinlaridan adolat va haqiqat uchun kurashishdek mas’uliyatli ijtimoiy qadamga o‘tishidir. Bu holat Tvenning insonni statik emas, balki doimiy rivojlanishdagi, xato qilib, ulardan saboq oladigan murakkab psixologik mavjudot sifatida tahlil qilganini isbotlaydi.

Uchinchidan, Tven inson obrazini romantik tasavvurlar va hayotiy realizm o‘rtasidagi to‘qnashuv orqali teran ochib beradi. Tom o‘qigan adabiy asarlar ta’sirida o‘z hayotini qaroqchilar, xazina izlovchilar sarguzashtiga aylantirishga intiladi. Biroq, uning romantik o‘yinlari doimo hayotning shafqatsiz haqiqatlari – ochlik, adashib qolish, o‘lim xavfi (masalan, Injun Jou bilan g‘orda qolib ketishi) bilan keskin to‘qnashadi. Ushbu dialektik qarama-qarshilik orqali muallif insonning, ayniqsa, bolaning dunyoni idrok etishi faqatgina xayolotdan iborat emasligini, balki real hayotiy tajribalar bilan to‘qnashuv orqali shaxsiyatning shakllanishini ko‘rsatadi.

O‘tkazilgan kompleks tahlillar asosida quyidagi muhim xulosalarga kelindi. Mark Tven ”Tom Soyerning boshidan kechirganlari” asari orqali Amerika adabiyotida inson, xususan, bola obrazini tasvirlashda yangi, fundamental sahifa ochdi. Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

1. Tven o‘z davri adabiyotidagi sentimental, ibratli va bir qolipdagi ”ideal bola” an’anasidan ongli ravishda voz kechib, psixologik jihatdan chuqur, ziddiyatli (ayyor va sodda, xudbin va fidoyi, qo‘rqoq va jasur) hamda jonli bola obrazini yaratdi. Bu obraz o‘zining nomukammalligi bilan realistik va ishonarli badiiy qimmatga ega bo‘ldi.

2. Tom Soyer obrazi shunchaki bir bolaning sarguzashtlari majmuasi emas, balki Amerika milliy ruhining o‘ziga xos metaforasi ekanligi asoslandi. Unda puritan axloqiga asoslangan ”sivilizatsiya” (ko‘pincha sharqiy qirg‘oq bilan bog‘liq) va cheksiz imkoniyatlar hamda erkinlikni ifodalovchi ”yovvoyi tabiat” (g‘arbiy frontir) o‘rtasidagi kurash allegorik tarzda aks ettirilgan. Tomning doimiy harakatdagi, qoidalarga bo‘ysunmas ruhi – bu Amerika xarakterining fundamental belgisi sifatida innovatsion tarzda talqin qilinadi.

Shu tariqa, Mark Tven asaridagi inson obrazi nafaqat bolalik psixologiyasining chuqur badiiy tadqiqi,

balki kengroq ma’noda, jamiyat va individ, tartib va erkinlik o‘rtasidagi abadiy dialektik ziddiyatning universal ifodasi sifatida namoyon bo‘ladi, bu esa uning adabiy merosining doimiy dolzarbligini

Xulosa

1. Mark Tvenning ijodiy faoliyati, xususan, “Tom Soyerning boshidan kechirganlari” asari nafaqat bolalar adabiyotining yorqin namunasi, balki XIX asr Amerika jamiyatining ijtimoiy-ma’naviy manzarasini, undagi mavjud ziddiyatlarni va inson tabiatining murakkab qirralarini yorqin aks ettirgan teran realistik asar ekanligi ilmiy asosda isbotlandi. Ilmiy adabiyotlarda (jumladan, N. Komilov va Sh. Rizayevning tadqiqotlarida) asarning sarguzasht-didaktik xususiyatlariga ustuvor urg‘u berilgan bo‘lsa-da, ushbu tadqiqotda bosh qahramon obrazi ijtimoiy-psixologik realizm optikasi orqali chuqur tahlil qilinib, uning jamiyatdagi ijtimoiy tanqid vositasi sifatidagi muhim funksiyasi atroflicha yoritildi.

2. Ushbu tadqiqotning ilmiy yangiligi shundan iboratki, Tom Soyer obrazi ilk bor bolalik beg‘uborligi va yoshlik ayyorligining dialektik birligi sifatida tizimli va konseptual tahlilga tortildi. U bir vaqtning o‘zida jamiyatning qolipga solingan axloqiy normalariga (Polli xola timsolida), diniy aqidalarga (cherkovdagi sahnalar) va ta’lim tizimiga (maktabdagi voqealar) qarshi isyon qiluvchi erkin ruh vakili hamda shu jamiyatning ajralmas qismi bo‘lishga intiluvchi, ijtimoiy e’tirof va shon-shuhratga moyil o‘spirin sifatida gavdalanadi. Tven Tomning bolalarcha idroki orqali kattalar dunyosidagi riyokorlik, xurofot va adolatsizlik kabi illatlarni mohirona fosh etadi. Bu jihat asarning badiiy-falsafiy konsepsiyasini yanada chuqurroq anglashga imkon beradi.

3. Asardagi Tom Soyer va Heklberri Finn obrazlarining qiyosiy-tipologik tahlili shuni ko‘rsatdiki, ular bir-birini to‘ldiruvchi, ammo ikki xil ijtimoiy erkinlik konsepsiyasini ifodalovchi timsollardir. Tomning isyoni “sivilizatsiya” doirasidagi mo‘tadil isyon bo‘lsa, Hek obrazi jamiyatdan to‘liq voz kechish, tabiiy va cheklanmagan erkinlik ramzi sifatida namoyon bo‘ladi. Ularning o‘zaro murakkab munosabatlari orqali Mark Tven insonning jamiyat bilan bog‘liqligi va undan mustaqil bo‘lishga intilishi o‘rtasidagi abadiy ziddiyatni yuksak mahorat bilan tasvirlagan.

4. Tadqiqot natijalari Mark Tvenning inson obrazini yaratishda psixologizm, yumor va satira vositalaridan mahoratli sintez tarzida foydalanganini qat’iy tasdiqladi. Qahramonning ichki kechinmalari, qo‘rquv va jasorati, ayyorligi va samimiyati uning xatti-harakatlari, nutqi va boshqa personajlar bilan o‘zaro munosabatlari orqali dinamik tarzda ochib beriladi. Bu esa obrazning jonli, hayotiy va ko‘p qirrali badiiy timsol sifatida namoyon bo‘lishini ta’minlagan.

Umumta’lim maktablari va oliy ta’limning filologiya yo‘nalishlarida jahon adabiyoti fanini o‘qitishda Tom Soyer obrazini shunchaki sarguzasht qahramoni sifatida emas, balki shaxsning shakllanishi, jamiyat bilan munosabati, axloqiy tanlov kabi murakkab masalalarni tahlil qilish uchun keys-stadi (case-study) sifatida qo‘llash tavsiya etiladi. Bu o‘quvchi va talabalarda tanqidiy fikrlash, matnni chuqur tahlil qilish va adabiy hodisalarga kompleks yondashish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Adizova, N. (2018). Mark Tven ijodida bolalik obrazining badiiy talqini (”Tom Soyerning boshidan kechirganlari” asari misolida). *O‘zbek tili va adabiyoti*, (3), 45-51.

2. Bloom, H. (Ed.). (2009). *Mark Twain's The Adventures of Tom Sawyer*. New York: Chelsea House Publishers.

3. Budd, L. J. (2001). *Mark Twain: Social Philosopher*. Columbia: University of Missouri Press.

4. Gribben, A. (1988). *Mark Twain's Library: A Reconstruction*. Boston: G. K. Hall.

5. Jumayev, M. (2021). Badiiy asarda bosh qahramon psixologiyasining ochilishi: Mark Tvenning ”Tom Soyer”i. *Filologiya masalalari*, (5), 112-118.

6. Karimov, A. (2019). Amerika adabiyotida realizm va Mark Tven asarlari. Toshkent: Fan va texnologiya.

7. Marovitz, S. E. (2009). *Twain's America: The World of Samuel Langhorne Clemens*. Lanham: Scarecrow Press.

8. Murodova, Z. (2020). Mark Tven qahramonlari obrazining shakllanishi va evolyutsiyasi. (PhD dissertatsiyasi). O‘zbekiston Milliy universiteti, Toshkent.

9. Quronov, D. (2017). *Adabiyotshunoslik nazariyasi*. Toshkent: Akademnashr.

10. Rasmussen, R. K. (2007). *Critical Companion to Mark Twain: A Literary Reference to His Life and Work*. New York: Facts On File.

11. Sattorov, U. (2022). ”Tom Soyerning boshidan kechirganlari” asarida inson xarakterining badiiy ifodasi. *Xorijiy filologiya: til, adabiyot, ta’lim*, (2), 78-83.

12. Twain, M. (2016). *Tom Soyerning boshidan kechirganlari*. (A. Qahhor tarjimasi). Toshkent: Sharq.

13. Ziyodullayeva, L. (2019). Mark Tven ijodida yumor va satira badiiy vosita sifatida. *O‘zbekiston adabiyoti va san’ati*, (10), 8-9.